

Кондрацька Л. П.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

Kondratska Lilia

*Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of International Tourism and Hotel Business Department
Ternopil National Economic University*

ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ

Анотація. У статті запропоновано авторський підхід до аналізу міжнародних туристичних потоків України на основі використання сучасного економетричного та статистичного інструментарію задля ідентифікації географічної структури міжнародних туристичних потоків України та кількісних оцінок її складників. Основним методом аналізу обрано кластерний аналіз методом *k*-means засобами програмного пакету STATISTICA. За результатами кластерного аналізу отримано чотири групи (кластери) країн призначення, що відрізняються між собою за інтенсивністю і структурними характеристиками туристичних виїзних потоків з України. Реалізований авторський підхід до ідентифікації структури виїзного туристичного потоку з України дав змогу отримати модель структури цього потоку і виявити головні напрями виїзного туризму за видами.

Ключові слова: міжнародний туризм, модель, туристична індустрія, туристичний потік, кластерний аналіз.

Вступ та постановка проблеми. Нині туристична індустрія є основною складовою частиною світової економіки. Так, у 2018 р. глобальний сектор подорожей та туризму збільшився на 3,9% і згенерував 8,8 трлн дол. США і 319 млн робочих місць у світовій економіці [1]. Уже восьмий рік поспіль міжнародний туризм демонструє темпи зростання, які вищі від темпів зростання світового ВВП. Про це свідчать щорічні дослідження Світової ради подорожей і туризму (WTTC) [1] щодо економічного впливу та соціальної важливості цього сектору.

Дослідження, проведене за останні 25 років WTTC, яка представляє глобальний приватний сектор подорожей і туризму, показує, що міжнародна туристична індустрія в 2018 р. стала другим найшвидше зростаючим сектором у світовій економіці (приріст 3,9%), випереджаючи такі сектори глобальної економіки, як: охорона здоров'я (приріст 3,1%); інформаційні технології (приріст 1,7%) та фінансові послуги (приріст 1,7%). Туристична індустрія у зростанні відстає лише від промислового виробництва, яке зросло на 4% у 2018 р.

Глорія Гевара, президент і головний виконавчий директор WTTC, вказала, що «2018 р. був ще одним роком сильного зростання для глобального сектору подорожей і туризму, що зміцнює його роль як рушія економічного зростання і створення робочих місць. Вже восьмий рік поспіль наш сектор випереджає зростання в глобальній економіці» [1].

Зазначимо, що туризм нині генерує кожне п'яте робоче місце з новостворених у всьому світі, і прогнозується, що в найближчі десять років згенерує 100 мільйонів нових робочих місць на глобальному рівні, а до 2029 року – 421 млн робочих місць.

Оскільки туристична індустрія являє собою комплекс економічних відносин, що проявляються в процесі здійснення туристичної діяльності, тобто під час виробництва, розподілу, обміну і споживання туристичного продукту, що базується на економічній теорії, то важливим є завдання розроблення і використання сучасного інструментарію і кількісного вимірювання процесів у цій сфері, що дали би змогу отримати адекватні оцінки для форму-

вання висновків і визначення трендів розвитку туристичної індустрії на глобальному та національному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблематики, пов'язаної з функціонуванням та розвитком туризму як явища та туристичної індустрії досліджені вітчизняними вченими, такими як Л. Дядечко, С. Ковальчук, Н. Косар, Н. Кузьо, В. Кифяк, О. Лютак, О. Любіцева, М. Мальська, В. Пестушко, Т. Сокол, Г. Фролова, В. Цибух та ін. Зокрема, у їхніх роботах досліджені теоретичні основи туристичного бізнесу, визначені закономірності розвитку туристичної індустрії, запропоновані дієві механізми функціонування туристичного сектору економіки України, проаналізовані поточні тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні.

Варто зазначити, що, незважаючи на значний доробок науковців у сфері міжнародного туризму, поза увагою авторів [2–7] залишилася проблематика, пов'язана з розробленням спеціалізованих підходів до аналізу структури туристичних потоків України, зокрема міжнародних.

Завданням статті є розроблення підходу до аналізу міжнародних туристичних потоків України на основі використання сучасного економетричного та статистичного інструментарію для ідентифікації географічної структури міжнародних туристичних потоків України за інтенсивністю їх складників.

Виклад основного матеріалу. Світова практика доводить, що економетричні дослідження здатні перевірити широкий спектр статистичних взаємозв'язків. Наприклад, наведене у роботі [2] дослідження туристичних потоків між африканськими країнами дало змогу ідентифікувати детермінанти міжнародного туризму в межах Африки і виявити їхню схожість із внутрішнім туризмом країн цього континенту. Статистичні дослідження у поєднанні з економетричними, наведені у роботі аналітиками компанії Frontline Consultants [3], дали змогу отримати оцінку державної програми стимулювання інновацій у шотландському туризмі і запропонувати напрями її покращення й удосконалення.

Загалом статистичні й економетричні дослідження у сфері міжнародного туризму проводять, використовуючи такі показники, як:

- приїзд відвідувачів до країни призначення за країною походження;
- від'їзд до країни призначення за країною походження;
- валовий внутрішній продукт на душу населення країни походження та країни призначення;
- капітальні інвестиції в туристичний сектор країни призначення у відсотках від ВВП;
- двосторонні статистичні дані щодо торгівлі між країнами;
- відстань між країнами;
- відносні реальні курси валют.

Очевидно, що для комплексної, фахової оцінки міжнародного туризму як на глобальному так і на міжнародному та національному рівнях важливим першочерговим завданням є ідентифікація географічної структури міжнародних статистичних потоків конкретної країни та оцінки інтенсивності кожного складника.

Загалом в економічних і природничих дослідженнях для ідентифікації структур економічних процесів рекомендовано використовувати кластерний аналіз як провідний метод інтелектуального аналізу даних, що дає змогу

виявити структуру економічних процесів і явищ за вибраними критеріями кластеризації [8].

Ми провели кластерний аналіз методом k-means за допомогою пакета статистичних досліджень Statistica 10.0 за даними [9] для ідентифікації структури виїзного потоку України у 2017 р.

Змінними кластеризації вибрано абсолютні показники чисельності осіб, що здійснювали протягом 2017 р. з України в інші країни світу:

- службові поїздки;
- поїздки у складі організованих туристичних груп;
- приватні поїздки.

На першому етапі за результатами аналізу отримано чотири групи (кластери) країн призначення, що відрізняються між собою за інтенсивністю і характеристиками туристичних виїзних потоків з України. У межах сформованих кластерів країни несуттєво різняться між собою за інтенсивністю туристичних потоків, водночас кластери країн мають різні характеристики. На рис. 1 наведено середні значення показників групування у кластерах.

При цьому кластер 1 сформований лише однією країною – Республікою Польща, на яку припадає найінтенсивніший виїзний потік з України протягом 2017 р. (9 990 978 осіб). Щодо структури цього потоку, то лише 0,02% (1789 осіб) становлять службові поїздки; 0,1% (5059 осіб) – організований туризм та 99,88% (9 984 130 осіб) – приватні поїздки.

До кластера 2 увійшло 62 країни світу (табл. 1), куди у 2017 р. виїжджали усього 226 570 осіб, при цьому 1% виїзтів громадян України у ці країни припадало на службові поїздки, 2% – на організований туризм і – 97% на приватні поїздки.

До кластера 3 увійшли такі країни, як Єгипет, Словаччина, Румунія, Туреччина, Білорусь, Республіка Молдова. До цих країн у 2017 р. виїжджали 6 685 548 громадян України, з них: 1% – у службові поїздки; 1% – у складі організованих туристичних груп і 98% – з приватними поїздками.

До кластера 4 увійшли дві країни – Угорщина та Російська Федерація, що мають приблизно однакову інтенсивність туристичного потоку з України (табл. 2). Але у структурі потоків до цих країн є суттєві відмінності, зокрема 100% виїзтів до Угорщини у 2017 р. були здійснені з приватною поїздкою, тоді як з усіх виїзтів до РФ 0,38% становили службові поїздки, 0,02% – організований туризм та 99,61% – приватні поїздки.

Розглянувши структуру кластера 2 (табл. 2), ми провели другий етап структурування туристичного виїзного потоку України у 2017 р., що припадає на цей кластер, за показниками службових поїздок та організованого туризму. Таким чином, отримано три підкластери у межах аналізованої групи країн (рис. 2).

Так, до підкластера 1 увійшли Чехія, Греція, Австрія, Ізраїль, Об'єднані Арабські Емірати, Німеччина, Туркменістан, Грузія і Сербія. У структурі потоків з України до цих країн в середньому 0,2% припадає на службові поїздки, 4,2% – на організований туризм а 95,7% – на приватні поїздки.

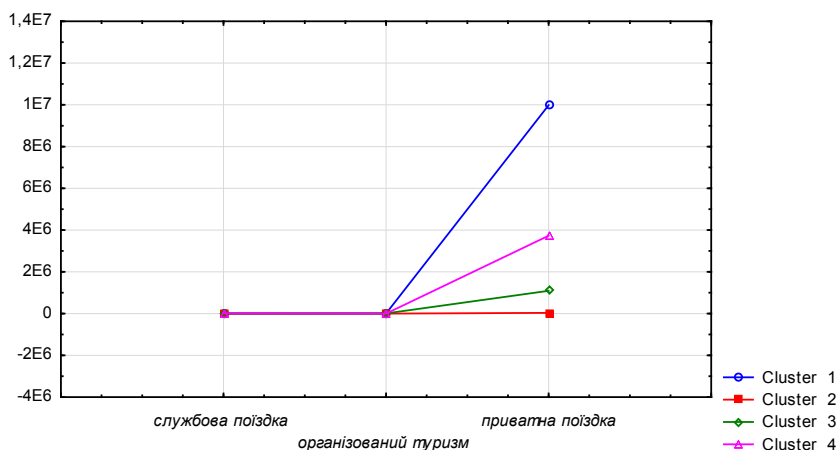

Рис. 1. Середні значення показників у кластерах

Джерело: побудувала автор за допомогою ПП STATISTICA за даними [9]

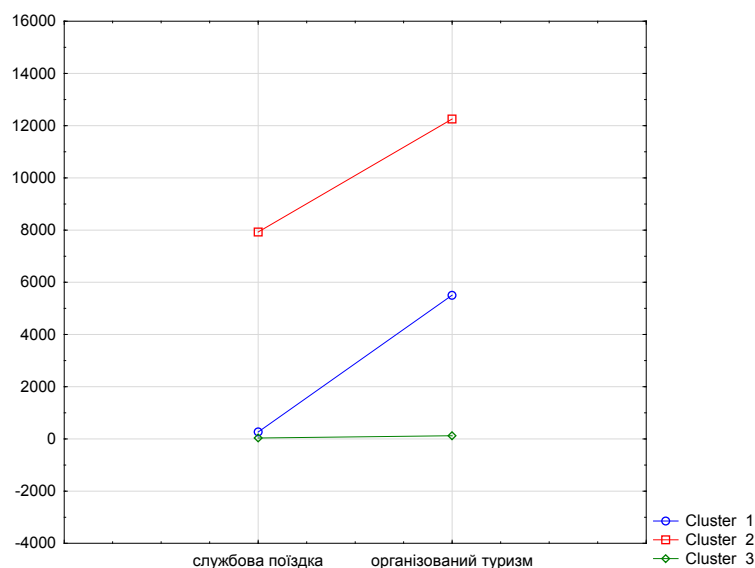

Рис. 2. Середні значення показників у підкластерах кластера 2

Джерело: побудувала автор за допомогою ПП STATISTICA за даними [9]

Кластер 2 країн, до яких виїжджали громадяни України у 2017 р. (за метою виїзду, осіб)

№	Країна призначення	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка
1	Ірак	1	0	0	1
2	Канада	1	0	0	1
3	Корея, Республіка	1	0	0	1
4	Киргизстан	7	0	0	7
5	Малі	7	0	0	7
6	Норвегія	7	0	0	7
7	Піткерн	7	0	0	7
8	Таджикистан	10	0	0	10
9	Ірландія	11	0	0	11
10	Афганістан	18	0	0	18
11	Алжир	19	0	0	19
12	Ангілья	19	0	0	19
13	Люксембург	28	0	0	28
14	Республіка Македонія	29	0	0	29
15	Кенія	55	0	0	55
16	Узбекистан	61	0	0	61
17	Туркменістан	89	10	0	79
18	Марокко	117	0	0	117
19	Індія	208	0	0	208
20	Сербія	319	48	36	235
21	Ісландія	350	0	0	350
22	Танзанія	406	0	0	406
23	Мальта	736	0	0	736
24	Португалія	821	0	0	821
25	Словенія	4887	0	0	4887
26	Албанія	5405	0	0	5405
27	Хорватія	5505	0	0	5505
28	Ліван	5775	0	0	5775
29	Іран	6316	0	0	6316
30	Данія	6351	0	0	6351
31	Йорданія	8495	0	0	8495
32	Шрі-Ланка	9706	0	0	9706
33	Фінляндія	14146	0	0	14146
34	Катар	14263	0	0	14263
35	Естонія	14542	24	761	13757
36	Вірменія	15432	28	442	14962
37	Таїланд	17777	0	0	17777
38	Туніс	19793	0	752	19041
39	Бельгія	20891	0	0	20891
40	Китай	23107	76	0	23031
41	Швеція	24215	0	0	24215
42	Азербайджан	27386	89	0	27297
43	США	32660	0	0	32660
44	Швейцарія	36589	0	0	36589
45	Казахстан	39147	0	0	39147
46	Чорногорія	40317	0	735	39582
47	Латвія	54831	82	1622	53127
48	Литва	54867	31	675	54161
49	Кіпр	58326	0	0	58326
50	Болгарія	58597	7925	12255	38417
51	Велика Британія	63920	107	2	63811
52	Чехія	73536	110	3990	69436
53	Греція	104774	585	5210	98979
54	Франція	106697	0	0	106697
55	Грузія	111981	1573	1707	108701
56	Іспанія	112982	0	0	112982
57	Нідерланди	114374	0	0	114374
58	Австрія	115406	217	5174	110015
59	Ізраїль	155074	254	5710	149110
60	ОАЕ	166586	214	8135	158237
61	Італія	173573	6	0	173567
62	Німеччина	344150	195	4827	339128
	Усього	2265706	11574	52033	2202099

Джерело: склали автор за даними [9]

Кластер 4 країн, до яких виїжджали громадяни України у 2017 р. (за метою виїзду, осіб)

№	Країна призначення	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка
1	Угорщина	3118758	0	0	3118758
2	Російська Федерація	4376423	28177	1257	4346989
	Усього	7495181	28177	1257	7465747

Джерело: побудувала автор за даними [9]

До підкластера 2 увійшла лише Болгарія, у структурі виїзного потоку з України до неї 14% припадає на службові поїздки; 21% – на організований туризм і 66% – на приватні поїздки.

До підкластера 3 увійшли усі інші країни кластеру 2, при цьому на приватні поїздки тут припадає 100% усього туристичного потоку.

Таким чином, реалізований авторський підхід до ідентифікації структури виїзного туристичного потоку з України дав змогу отримати модель структури цього потоку (рис. 3).

Висновки. Запропонований підхід до ідентифікації структури туристичних потоків країни за критеріями інтенсивності й основних видів туризму, що мають відповідні статистичні вимірники у національній статистиці, полягає в ітераційному виконанні кластерного аналізу за абсолютними показниками туристичного потоку до досягнення

однорідності результуючих груп за показниками класифікації (видами поїздок у нашому дослідженні). Авторський підхід дає змогу отримати моделі структури туристичних в'їзних і виїзних потоків та оцінки інтенсивності їхніх складників. У подальшому цей підхід можна реалізувати за відносними показниками видів туризму й отримати багатокритеріальну систему моделей структури туристичних потоків країни. На відміну від наявних підходів до аналізу географічної структури туристичних потоків країни, наш підхід дає змогу отримати чіткі оцінки і вектори удосконалення туристичної політики країни, напрямів регулювання туристичних потоків країни, розвитку туристичної індустрії тощо. У наступних роботах ми удосконалимо наш підхід введенням в аналіз додаткових статистичних характеристик і індикаторів, що рекомендовані для оцінки міжнародного туризму міжнародними організаціями.

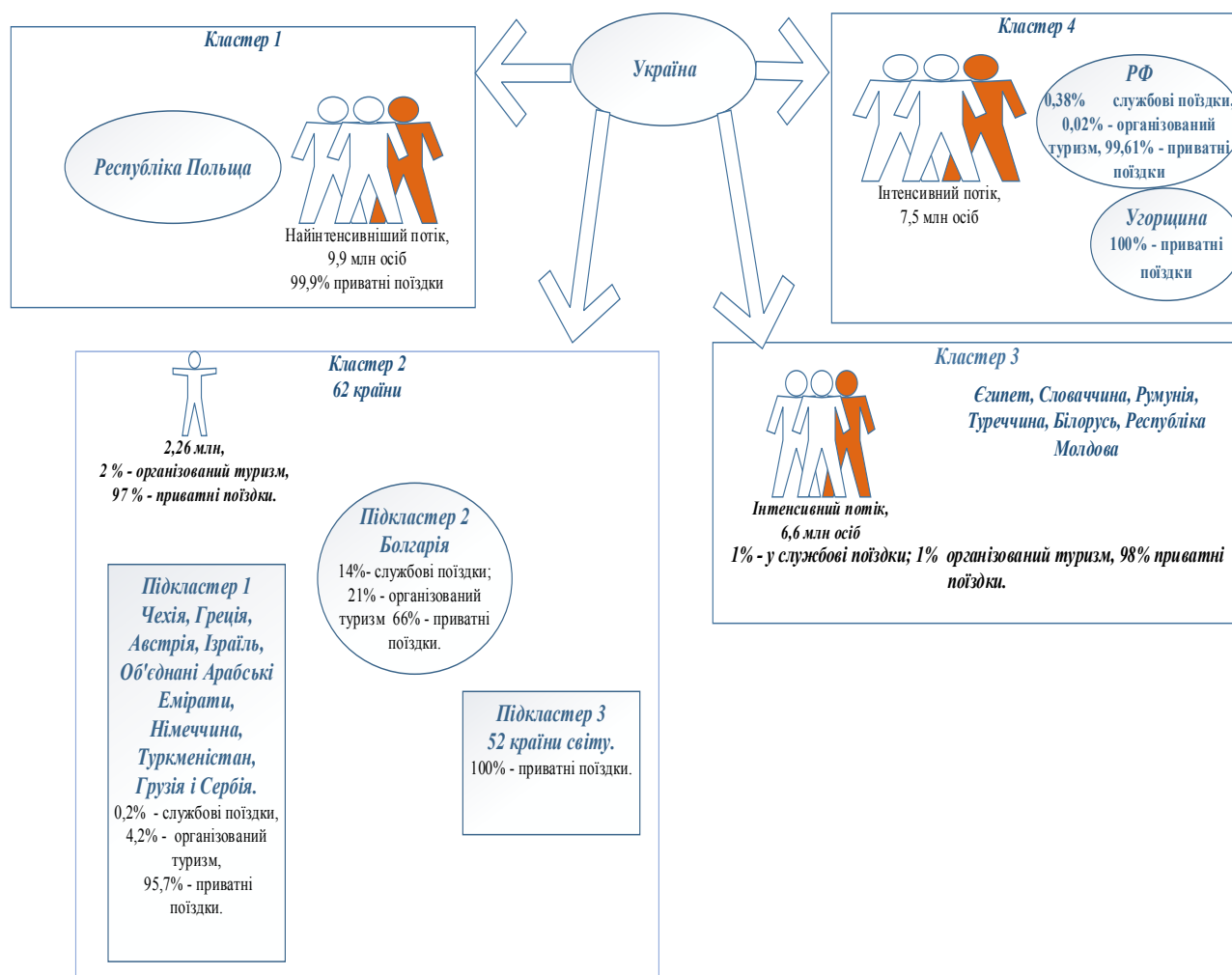

Рис. 3. Модель структури виїзного туристичного потоку з України

Джерело: розробка автора

Список використаних джерел:

1. Travel & Tourism continues strong growth above global GDP (press release WTTC). URL: <https://www.wttc.org/about/media-centre/press-releases/press-releases/2019/travel-tourism-continues-strong-growth-above-global-gdp/> (дата звернення: 01.06.2019)
2. Fourie, J. and Santana-Gallego, M. (2011). The determinants of African tourism, Working Paper 260 Stellenbosch University and Universitat de les Illes Balears (online). URL: <http://goo.gl/eVfxML> (дата звернення: 01.06.2019).
3. Frontline Consultants (2012). Evaluation of the Tourism Innovation Approach, Report for Scottish Enterprise National (online). Available at: <http://goo.gl/fWTSSV> (дата звернення: 01.06.2019).
4. Лютак О.М. Аналіз та оцінювання інформації про основні туристичні потоки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12. С. 217–225.
5. Косар Н., Кузьо Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. 2(176). С. 115–125.
6. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та основи економіки*. 2015. № 7. С. 257–265.
7. Письменний О.А. Аналіз ринку міжнародного туризму України. *Економічний аналіз*. 2014. № 1. С. 144–153.
8. Айвазян С. Методы эконометрики. Москва : Магистр, 2010. 512 с.
9. Туристичні потоки: веб-сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/tyr/tyr_u/vigw2017_u.htm (дата звернення: 01.07.2019).

References:

1. Travel & Tourism continues strong growth above global GDP (press release WTTC). Available at: <https://www.wttc.org/about/media-centre/press-releases/press-releases/2019/travel-tourism-continues-strong-growth-above-global-gdp/> (access June 1, 2019).
2. Fourie, J. and Santana-Gallego, M. (2011). The determinants of African tourism, Working Paper 260, Stellenbosch University and Universitat de les Illes Balears (online). Available at: <http://goo.gl/eVfxML> (access June 1, 2019).
3. Frontline Consultants (2012). Evaluation of the Tourism Innovation Approach, Report for Scottish Enterprise National (online). Available at: <http://goo.gl/fWTSSV> (access June 1, 2019).
4. Lutak O.M., Mikhalchuk, L.V. (2012). Analiz ta otsiniuvannia informatsii pro osnovni turystychni potoky Ukrainy [Analysis and evaluation of information about major travel flows in Ukraine]. *Actual problems of the economy*, no. 12, pp. 217–225.
5. Kosar N., Kuzio N. (2016). Doslidzhennia rozvytku turizmu v umovakh kryzy [Research on the development of tourism in a crisis]. *Actual problems of the economy*, vol. 2(176), pp. 115–125.
6. Pestushko V.M. (2015). Ukrainyskiy turizm u konteksti hlobalizatsii: suchasnyi stan i perspektyvy [Ukrainian tourism in the context of globalization: current state and prospects]. *Geography and basics of economics*, vol. 7, pp. 257–265.
7. Pysmennyj O.A. (2014). Analiz mizhnarodnogo turystychnogo rynku Ukrainy [Analysis of the international tourism market of Ukraine]. *Economic analysis*, vol. 15, no. 1, pp. 144–153.
8. Ayvazyan S. (2010). Metody ekonometriki [Methods of econometrics]. Moscow : Magistr. (in Russian)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Turystychni potoky [Travel Flows]. Available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/tyr/tyr_u/vigw2017_u.htm (access June 1, 2019).

ПОДХОД К АНАЛИЗУ СТРУКТУРЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье разработан подход к анализу международных туристических потоков Украины на основе использования современного эконометрического и статистического инструментария для идентификации географической структуры международных туристических потоков Украины и количественных оценок ее составляющих. Основным методом анализа избран кластерный анализ методом k-means средствами программного пакета STATISTICA. По результатам кластерного анализа получено четыре группы (кластера) стран назначения, отличающиеся между собой по интенсивности и характеристиками туристических выездных потоков из Украины. Реализованный авторский подход к идентификации структуры выездного туристического потока из Украины позволил получить модель структуры этого потока с количественными оценками и выявить главные направления выездного туризма по видам.

Ключевые слова: международный туризм, модель, туристическая индустрия, туристический поток, кластерный анализ.

APPROACH TO THE ANALYSIS OF UKRAINE'S INTERNATIONAL TOURIST FLOWS STRUCTURE

Summary. The tourist industry is a complex of economic relations that manifests itself in the process of tourism activity in the production, distribution, exchange and consumption of a tourist product - based on economic theory. That's why it is important to develop and use modern tools for quantitative measurement of processes in this field that would allow receiving adequate assessments for the formation of conclusions and trends definition in the development of the tourism industry at global and national levels. The purpose of the article is to develop an approach to the analysis of international tourist flows of the country based on the use of modern econometric and statistical tools for identifying the geographical structure of international tourist flows of Ukraine (or any other country) by the intensity of their components. The research methodology is based on the thesis that econometric studies are capable of verifying and identifying an existing spectrum of statistical relationships in the investigated processes. Therefore, we used specialized cluster analysis as a tool for identifying these relations. Variables of clustering are absolute values of tourist flows by types of tourism. The article is devised to identify the structure of tourist flows of the country according to the criteria of intensity and the main types of tourism, having the corresponding statistical indicators in the national statistics of Ukraine, has made it possible to get the model of the structure of the tourist outflow and to estimate the intensity of flows by types of tourism. The novelty of the author's suggestions is that the proposed approach to the use of econometric instruments of cluster analysis enables to obtain clear assessments and vectors for improving the country's tourism policy, directions of regulation of tourist flows of the country, development of the tourism industry, etc. In the following works, we will improve our approach by introducing in the analysis of additional statistical characteristics and indicators recommended for the international tourism assessment by international organizations.

Key words: international tourism, model, tourism industry, tourist flow, cluster analysis.